

DOI 10.36074/grail-of-science.14.11.2025.049

ЕКОНОМІКА МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ: РЕТРОСПЕКТИВА І ПЕРСПЕКТИВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В КООРДИНАТАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ, ТРАНСПОРТНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Білоцерківець Володимир Вікторович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, Україна

Кошевий Максим Володимирович

аспірант кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, Україна

Анотація. Стаття акцентує увагу на дослідженні проблем розвитку металургійної галузі в контексті історичних особливостей еволюції національної економіки України, її розбудови та подальшого висхідного руху. Особливого значення приділено розгляду питань її розвитку в системі «виклик-відгук», формулюванню базових принципів набуття конкурентних переваг та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Розкрито засади управління міжнародною конкурентоспроможністю на рівні окремого підприємства металургійної галузі та на рівні національної економіки. Досліджено роль експорту металургійної продукції у забезпеченні зростання національної економіки, визначено переваги кластерного розташування металургійної промисловості та специфіку участі української економіки у формуванні глобальних ланцюжків вартості. Додатково акцентовано увагу на проблематиці комплексного забезпечення розгортання та підтримки ефективних логістичних коридорів вітчизняної продукції як у координатах економіки галузі, так й стосовно вдосконалення наявної системи транспортування продукції в рамках міжнародної торгівлі. Встановлено ключові принципи топологічного розташування, взаємодії та інтеграції транспортної інфраструктури як визначального фактору успішного закріплення вітчизняної металургії на глобальних ринках в умовах тріумфу інформаційного суспільства.

Ключові слова: металургійна промисловість; кластери; економіка галузі; глобалізація, ланцюги цінності; експорт; управління міжнародною конкурентоспроможністю; організація економічної діяльності; торгівля; транспортна інфраструктура.

Постановка проблеми. Металургійна промисловість зі світанку української незалежності виступала в ролі одного з найважливіших стовпів національної

економіки, забезпечуючи, з одного боку, вагому частку надходжень від експорту, формуючи значну частину національного доходу, а з іншого, перебираючи на себе амплу головного драйверу економічної динаміки, детермінанту реалізації висхідних та низхідних трендів її руху. В історії національної економіки (поки що досить нетривалий) подібна ситуація спостерігалась десятиліттями, що породжувало впевненість у рутинізації позицій металургійної галузі, підживлювало сподівання, що п'єдестал пошани економічних донорів буде залишатись незмінним і на ньому назавжди зарезервоване місце для металургійної галузі.

На жаль, подібна самовпевненість, надія на певну статичність у економічних рангах є надто ілюзорними, ані в світовій, ані в національній економіках нічого немає постійного, все підлягає змінам, різновекторними коригуванням. Економічна турбулентність особливо підсилюється в умовах утвердження в світовій економіці настанов глобалізаційного проекту, попередні досягнення, форпости національних виробників в кордонах інших національних економік втрачають свої чіткі обриси, розпливаються, асимілюються та поглинаються. Імперативи виживання у світі невпинних змін визначають готовність до докорінного змінювання самого себе, власних технологічних процесів, власного продуктового ряду, власних стратегій та тактик, намагаючись адаптуватись до умов нової реальності. Саме в таких координатах невпинних змін опинилась вітчизняна металургійна промисловість. Її подальша еволюція, утримання здобутих позицій на одних ринках та спроби проникнення на інші окреслюють ключові вимоги щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності, закладають імперативи та встановлюють обмеження реалізації конкретних програм управління конкурентоспроможності в мережі глобальних торговельних викликів.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика розвитку металургійної галузі, забезпечення її сталої динаміки саме в економічному розумінні, визначення орієнтирів організації діяльності металургійних підприємств давно перебуває у фокусі наукових інтересів вітчизняних та іноземних науковців. Найбільш вагомими є дослідження, що зосереджуються на вивченні емпіричних вимірів економічної динаміки металургійної промисловості, аналізі стану металургійного комплексу у конкретних умовах, що постулюються розвитком глобальних ринків. Глибокому розгляду зазначених аспектів економіки металургійної галузі присвячені роботи відомих науковців Венгер В., Даценко А., Мушникової С., Полякової Ю., Романовської Н., Чижевської М., Шайди О. [3, 4, 5, 8, 10].

З іншого боку, металургійна промисловість України опинилась під тиском нового, надзвичайно потужного негативного фактору – широкомасштабної збройної інвазії, що триває вже котрий рік. Пліондрування національної економіки, знищення багатьох виробничих потужностей радикально трансформувало промисловий ландшафт. За цих умов висновки щодо організації виробництва, поведінкові рішення, обґрунтування векторів розвитку торгівлі, робота в межах усталених кластерів, традиційне формування глобальних ланцюжків цінності втрачають свою адекватність. Дослідження цієї проблематики опинилось у сфері інтересів цілої низки видатних вітчизняних

науковців, що знайшло віддзеркалення, зокрема, в працях Дугінець Г., Батрак О., Бусарьової Т., Денгуб В., Ляховської О., Равок С., Самойлик Ю., Смолінської Н. [7, 9, 13].

Додатковий інтерес у науковому середовищі викликали питання, з одного боку, забезпечення розвитку металургійної галузі не тільки на засадах вільного ринку, що в умовах значних протекціоністських дій з боку урядів країн, що викликали відповідні експортні зацікавлення вітчизняних продуцентів, окреслювало фактично фантазійний характер інтересів останніх, але й на засадах державної підтримки з боку українського уряду, шляхом розробки та імплементації відповідних програм, застосування стимулюючих заходів на рівні оподаткування, дозволів, тарифів. З іншого, плідними були й дослідження, спрямовані на визначення питомих ознак національної економіки, її специфічних особливостей, що формували унікальний ландшафт економічної діяльності, обумовлювали відповідні коригування в організації економічної діяльності, постулювали іманентні переваги одних галузей над іншими, окреслюючи їх конкурентоспроможність на національному та глобальному ринках. У цьому контексті на додаткову увагу заслуговують наукові розвідки цілої низки провідних дослідників проблематики економіки металургійної галузі, як Алсуф'єва О., Грибиненко О., Завгородня О., Зеленін Ю., Меркулов О., Нарівський А., Самойленко Є., Пригунова А, Тубольцев Л., Шахоян С. [2, 6, 11, 12, 14] та багатьох інших знаних вітчизняних вчених. Окремі дослідження мають міждисциплінарний характер, їх ініціатори працюють на стику технічних та економічних наук, розкриваючи проблему взаємодії між економікою та металургією, забезпечення їх синергетичної дії. Це, зокрема, роботи Андрущенко Г., Чупринова Є., Кассім Д., Григор'євої В., Ляхової І. [1]. Проте, незважаючи на значний внесок вітчизняних науковців у дослідження проблематики функціонування та розвитку економіки металургійної галузі, ціла група питань залишаються ще недостатньо розкритими та вивченими, вимагають додаткової уваги та наукового пошуку. Такі питання, зокрема, охоплюють предметне поле інформаційно-комунікаційної складової у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності продукції металургійної галузі, визначення ролі торгівельної складової, її потенціалу, «жорстких» та «м'яких» обмежень у експортній експансії, значення транспортної інфраструктури, її ефективного використання та модернізації в контексті глобальних викликів, що визначило актуальність проведених досліджень, окреслило її мету та завдання.

Мета роботи. Мета статті полягає в формуванні теоретико-методологічного фундаменту дослідження проблем забезпечення міжнародної конкурентоспроможності металургійної галузі України в умовах сучасних внутрішніх та зовнішніх торговельних, транспортних, інформаційно-комунікаційних викликів глобальної економіки.

Виклад основного матеріалу. Металургійна промисловість історично виступала важливою віссю національної економіки України. Металургія з давніх-давен була одним з наріжних каменів економіки Київської держави, відгравала вагомий роль у часи Козаччини, отримала значного піднесення у другій половині XIX століття. Саме вона стало фактором, що детермінував

формування знайомих для сучасного українця промислових ландшафтів центральних та східних областей нашої країни. Кластерність металургійної продукції, її локальна концентрація ще більше підсилюють цей ефект. У часи відновлення незалежності України, на світанку розбудови самостійної держави металургійна промисловість стала кістяком національної економіки, що окреслював динаміку позитивну чи негативну в інших її галузях. Занепад 90-х років був занепадом металургії, перші натяки на вихід із затьяжної кризи також були генеровані металургійною промисловістю.

Лише потужна азіяська криза кінця ХХ століття відклала повернення металургійної галузі та національної економіки на траєкторію економічного зростання. Проте, повернувшись на шлях висхідної динаміки, металургійна галузь виступила драйвером підйому усієї національної економіки, породжуючи своїми здобутками мультиплікативний ефект, що поширювався іншими галузями економіки України. Така роль стала сприйматись як звичне, традиційне, а металургійна галузь почала розглядатись як уособлення «дійної корови» в термінології бостонської матриці. Спроби підтримки її подальшого розвитку (як це було в умовах «експерименту в металургійній галузі»), зусилля держави щодо сприяння її органічному входженню у нові умови глобальних ринків залишились у минулому.

Металургійна галузь опинилась в координатах ринку, вимогливого для своїх учасників, умовах, де орієнтація на досягнення минулого, спирання на стратегії, що набули характеру рутинизованих, приречені на фіаско. Тож, економіка галузі об'єктивно почала поступовий рух у дегресію, занурення у історично незвичні умови деградації.

Дегресію, деволюційні за суттю зміни зовсім не потрібно сприймати як тотально негативні. Існує багато прикладів, коли редукція частини функцій, відмова від частин виробничих потужностей, скорочення виробничого персоналу, припинення роботи на низки ринків, згорання міжнародної торгівлі приносили підприємству, галузі, національній економіці додаткові вигоди. Вони дозволяли зосередити зусилля на профільних напрямках діяльності, отримати за рахунок певної моноорієнтації додаткові конкурентні переваги, шляхом ефективного управління міжнародною конкурентоспроможністю закріпитись на пріоритетних ринках, максимізуючи в абсолютному та відносному вимірах обсяги своїх доходів, прибутків, поступово підвищуючи свою ефективність.

Але подібна результативність позірної деградації не є наслідком бездіяльності, сприйняття змін у зовнішньому середовищі як неминучості, як умов, в яких потрібно функціонувати, скорочуючи обсяги виробництва, а не ініціативно реагувати на виклики мінливого економічного світу. Формальні стратегії адаптації до глобальних викликів не є запорукою утвердження на ринках майбутнього, вони є запорукою справжньої деградації, яку не супроводжують вигоди ефективного пристосування. І, зрозуміло, що слідування шляхом позірної деградації, нішевої деволюції вимагає від адептів такої моделі виживання відповідної інвестиційної та інноваційної активності, важкого переформатування свого виробництва під лекала нових вимог. Це не той сценарій, який обрали собі більшість вітчизняних металургійних

підприємств, він більше притаманний новачкам на металургійному ринку, аніж потужним гравцям, що визначали структуру ринку протягом десятиліть.

Діада «виклик-відгук», на жаль, в реаліях національної системи господарювання щодо металургійної галузі показала обмежений потенціал ефективного пристосування. В процесі обрання альтернатив між інноваційним розвитком та узвичаєними функціонуванням, між зосередженням на формуванні проривних продуктів, пошуком нових технологій як джерелами досягнення міжнародної конкурентоспроможності та слідуванням традиційними підходам покращення останньої за рахунок деградаційних моделей зниження витрат виробництва вітчизняні виробники досить часто обирали другу альтернативу. Подібна «традиційність» окреслила поступове погіршення умов для національної металургійної промисловості на іноземних ринках.

Процес занепаду мав досить загальмований характер, його прискорення мало начебто спорадичний процес, проте припадаючи на періоди найгірших іспитів перед вітчизняною економікою. Так, на металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, після втрат від першого вторгнення московської держави протягом 2015-2018 років припадало 17-19% від загального вітчизняного промислового виробництва [15]. Проте криза, викликана пандемією COVID-19, мала наслідком падіння питомої ваги металургійного виробництва до 15-16%. Схожа ситуація спостерігалась й на рівні видобувних підприємств.

Кластерний характер розташування підприємств металургійної галузі, з одного боку, забезпечував існування зручних транспортних коридорів, дозволяв мінімізувати витрати на логістичне забезпечення та отримати певну автономізацію щодо викликів пандемічних обмежень. А з іншого боку, подібна кластеризація за формування потужних зовнішніх бар'єрів щодо доступу на глобальні ринки в умовах епідемії COVID-19 генерувала додаткові перепони на шляху відновлення міжнародних конкурентних переваг. Концентрація металургійних виробників у певних територіальних локалізаціях диктувала проблематичність диверсифікації ризиків, неможливість застосування інструментарію ризомного проникнення на іноземні ринки. Сила «другої хвилі» ставала слабкістю «третьої хвилі».

Згортання кризи пандемії та послаблення постпандемічних побоювань, поступове, досить хитке відновлення світових ринків, скасування чи ерозія обмежень у міжнародній торгівлі дозволили українським виробникам металургійної продукції знову долучитись до окремих глобальних ланцюжків цінності. Це знаменувалось зростанням питомої ваги металургійного виробництва у промисловості до 17,8% [15] й, здавалось, до відновлення поступального розвитку галузі.

Проте криза, спровокована широкомасштабним вторгненням московської держави у 2022 році виявила ілюзорність подібних очікувань. Економіка металургійної галузі продемонструвала падіння до 10,3% та 9,5% у 2022 та 2023 рр. відповідно. Важливим фактором такого падіння стало не тільки фізичне знищення значної частини виробничих потужностей та захоплення низки провідних підприємств, що забезпечували випуск металургійної

продукції, виробництво готових металевих виробів, але й проблема існування, вчасного забезпечення розгортання та підтримки ефективних логістичних коридорів для постачання вітчизняної продукції на міжнародні ринки.

В умовах блокування морських шляхів сполучення, виключення значної частини транспортної інфраструктури із системи забезпечення логістики металургійної продукції вітчизняні виробники були змушені зосередити свої зусилля на її рештках, докладати зусилля щодо реалізації західного треку поставок. Як наслідок, дефіцит транспортних коридорів, слабка підтримка їх функціонування в контексті сучасних інформаційно-комунікаційних технологій обумовили коркування ланцюгів постачання, затримку у виконанні своїх зобов'язань вітчизняними металургами перед глобальними покупцями, відвертаючи останніх, незважаючи на наявні форс-мажорні обставини, на користь іноземних конкурентів. А відповідне, цілком об'єктивне, зростання транспортних витрат трансформувалось у погіршення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної металургійної продукції.

Лише поступова адаптація до нових умов, вдосконалення топології розташування національної транспортної інфраструктури (на жаль, вимушено, але дуже паліативне), покращення її взаємодії з іноземними контрагентами, поступова інтеграція її інтеграція стала істотним фактором, що забезпечив відновлення металургійного комплексу. Так, на металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування за 2024 рік припало вже 11,4% промислового виробництва в Україні і такі самі показники (11,39%) зафіксовані за січень-вересень 2025 року [15].

Висновки та пропозиції. Реалізовані наукові розвідки дозволили визначити основний перелік проблем, що постають перед економікою металургійної галузі України в умовах глобальних транспортних, торговельних, інформаційно-комунікаційних викликів. Ретроспективно продемонстровано умови розвитку національної металургійної промисловості, її динаміку, розкрито причини та фактори її підйому та занепаду. Окреслено основні шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності металургійної галузі, запропоновано комплекс заходів управління міжнародною конкурентоспроможністю в координатах глобальних ринків, встановлення бар'єрів щодо міжнародної торгівлі, обмеження експорту, проаналізовано ефективність альтернативних сценаріїв реалізації управлінських заходів. Особлива увага приділена проблематиці транспортної інфраструктури, її ролі у забезпеченні ефективного функціонування металургійної промисловості в умовах потужної дії негативних зовнішніх факторів, визначені напрямки її можливої трансформації, підвищення ступеня конгруентності щодо реалій глобальних ринків, сучасного та перспективного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, утвердження інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

- [1] Андрущенко, Г. І., Чупринов, Є. В., Кассім, Д.О., Григор'єва, В. Г. Ляхова І. А. (2023). Синергія економіки та металургії як основа механізму ефективного функціонування сучасного підприємства повного циклу. *Гірничий вісник*, 111. 120-126.

- [2] Білоцерківець, В.В. & Самойленко, Є.Г. (2025). Діалектика легальної та тіньової економіки в національному контексті: організація, методи управління та галузеві виміри. *Грааль науки: міжнар. наук. журнал*, 52. 301–307. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.23.05.2025>
- [3] Венгер, В.В. (2020). Роль держави у розвитку металургійної галузі: світовий та вітчизняний досвід. *Інфраструктура ринку*, 40. 59–65.
- [4] Венгер, В. В., Романовська, Н. І. & Чижевська, М. Б. (2022). Тенденції та вектори розвитку металургійної галузі України. *Агросвіт*, 4. 37–47. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.4.37>
- [5] Даценко, А. (2024). Аналіз сучасного стану металургійної галузі України. *Економіка та суспільство*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-105>
- [6] Зеленін, Ю.М. (2025). Сутність та зміст економічної політики розвитку металургії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*, 77 (1). 15–19. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/77-2>
- [7] Ляховська, О. (2023). Особливості функціонування найбільших підприємств України під час війни. *Економіка та суспільство*, 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-86>
- [8] Мушнікова, С.А. (2019). Сучасний стан та перспективи розвитку металургійної галузі України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 68. 273–279. <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i68.189030>
- [9] Смолінська, Н. & Равок С. (2023) Аналіз стану металургійної галузі України в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*, 316 (2). 235–240. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-38>
- [10] Полякова, Ю.В. & Шайда О.Є. (2021). Вітчизняна металургійна галузь в умовах впливу глобальних чинників. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*, 62. 55–61. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-62-07>
- [11] Тубольцев, Л.Г., Меркулов, О. Є., Пригунова, А.Г. & Нарівський, А.В. (2022). Концепція сталого розвитку чорної металургії України. *Метал та лиття України*, 4. 8–14.
- [12] Bilotserkivets V.V., Zavorodnia O.O. & Alsufieva O.O. (2020). Innovative revival of the mining and metallurgical complex of Ukraine as the imperative of national competition policy. *Економічний вісник Національного гірничого університету*, 2020. 70 (2). 9–20. <https://doi.org/10.33271/ev/70.009>
- [13] Duginets, G., Busarieva, T., Samoilyk, Iu., Batrak, O. & Dengub, V. (2025). Foreign economic activities of Ukrainian ferrous metallurgy enterprises in the conditions of crisis. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 1. 164–171. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2025-1/164>
- [14] Hrybinenko, O. & Shahoian, S. (2020). Development of the export potential of Ukraine in the context of innovations of the international mining and metallurgical companies. *Economy and Region*, 76 (1). 38–51. [https://doi.org/10.26906/EiR.2020.1\(76\).1916](https://doi.org/10.26906/EiR.2020.1(76).1916)
- [15] Економічна статистика. Економічна діяльність. Промисловість. *Держстат України*. (2025). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/prom.htm

THE ECONOMICS OF THE METALLURGICAL INDUSTRY: RETROSPECTIVE AND PROSPECTS OF COMPETITIVENESS IN THE COORDINATES OF GLOBAL TRADE, TRANSPORT, INFORMATION AND COMMUNICATION CHALLENGES

Volodymyr Bilotserkivets

Doctor of Economic sciences, Full professor, Professor of the Department of International Economics and Social-humanitarian Disciplines
Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine

Maksym Koshevyi

Postgraduate student of the Department of International Economics and Social-Humanitarian Disciplines
Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine

Summary. *The article focuses on the study of the problems of the development of the metallurgical industry in the context of the historical features of the evolution of the national economy of Ukraine, its development and further upward movement. Particular importance is attached to the consideration of the issues of its development in the "challenge-response" system. The basic principles of gaining competitive advantages and ensuring international competitiveness are formulated. The principles of managing international competitiveness at the level of an individual enterprise of the metallurgical industry and at the level of the national economy are revealed. The role of the export of metallurgical products in ensuring the growth of the national economy is studied. The advantages of the cluster location of the metallurgical industry are determined. The specifics of the participation of the Ukrainian economy in the formation of global value chains are revealed. Additional attention is paid to the issues of comprehensive provision of deployment and support of effective logistics corridors of domestic products in the coordinates of the industry economy. Directions for improving the existing system of transportation of products within the framework of international trade are shown. Key principles of topological arrangement, interaction and integration of transport infrastructure have been established as a determining factor in the successful consolidation of domestic metallurgy in global markets in the conditions of the triumph of the information society.*

Keywords: *metallurgical industry; clusters; industry economics; globalization, value chains; export; international competitiveness management; organization of economic activity; trade; transport infrastructure.*